

Kandidatnummer 10011

Kjønnforskjeller i fengsel

Bacheloroppgave i Sosialt arbeid

Mai 2020

Sammendrag

Studier viser at kvinner i en årrekke, har hatt dårligere soningsforhold enn menn. Kvinner er i mindretall og fengslene og tilbudene er i hovedsak bygget for menn.

Tradisjonelle kjønnsperspektiver viser at kjønn har betydning for at kvinnene fremdeles forskjellsbehandles, blant annet når det kommer til forventninger om mors- og husmorrollen og seksuell anstendighet. Kriminalitet og rusmiddelbruk tilhører den maskuline sfæren og slik blir kvinner i fengsel avvikende feminiteter.

Denne oppgaven viser at det oppstår kjønnsforskjeller på en rekke områder. Flere undersøkelser viser at kvinnene har et dårligere tilbud når det kommer til arbeid, utdanning og fritidsaktiviteter. Kvinnene får for eksempel ikke ta del i rusmestringstilbud på lik linje som menn, til tross for at de fleste kvinnene i fengsel har rusmiddelproblematikk. Forskning viser at kvinnene har større utfordringer knyttet til psykisk helse og opplevde traumer som for eksempel overgrep eller mishandling i oppveksten. Kvinnene er også mer utsatt for urettmessig isolering, blant annet på grunn av bemanningsproblemer eller for å beskytte dem fra mannlige innsatte.

I oppgaven drøfter jeg disse temaene i lys av empowerment, normalitetsprinsippet og forbedringspotensialer i fremtidens kriminalomsorg.

Opgavens problemstilling er: På hvilke måter oppstår kjønnsforskjeller i fengsel?

Abstract

Studies show that, for years women have had inferior prison conditions than men. There is a low number of women in prison compared to men and the prisons are organised in accordance with the needs of male inmates.

Traditional gender theory shows that gender is one of the reasons that women are still discriminated against, for example when it comes to expectations of motherhood or the role of housewife and sexual decency.

Crime and drug abuse are seen as more common amongst the masculine gender, thus women in prison are seen as feminine deviants.

This bachelor thesis shows that gender differences occur in several areas. Multiple reports show that the women have less opportunities with regards to employment, education and

Kjønnforskjeller i fengsel

recreational activities. For example, the women do not have the chance to partake in programs for control of drug dependence at the same rate as men, despite that the majority of incarcerated women are victims of drug abuse. Research shows that women have greater challenges concerning mental health and experienced trauma, like sexual assaults and experienced child abuse. Women are also more regularly the victims of unjust isolation, due to such things as a shortage of staff or simply to be protected from men.

This bachelor thesis discusses these topics in light of empowerment, the normality principle and improvement in future of the Correctional Services.

The topic question of the thesis is: How do gender differences occur in prison?

Kjønnsforskjeller i fengsel

Innhold

Innledning.....	3
Relevans for sosialt arbeid	3
Bakgrunn for valg av tema	4
Problemstilling.....	5
Metode.....	6
Førforståelse.....	6
Litteraturstudie som metode	6
Kildekritikk.....	7
Oppgavens oppbygning.....	8
Teori.....	8
Hvilke kvinner sitter i fengsel og for hva	8
Normalitetsprinsippet	9
Empowerment.....	9
Kjønn.....	9
Feminitetsperspektiv	10
Maskulinitetsperspektiv	10
Diskusjon	10
Avvikende feminiteter	10
Seksualitet	12
Kvinner har dårligere soningsforhold	14
Kompetansebygging	15
Arbeid	15
Utdanning.....	16
Fritid	16
Rusmestringstilbud.....	17
Psykisk og fysisk helse	17
Isolasjon.....	19
Besparelser i Kriminalomsorgen.....	20
De innsattes tanker om samsoning	21
Avslutning.....	21
Litteraturliste.....	23

Innledning

Studier viser at det til enhver tid er om lag 6% kvinner innenfor murene i norske fengsler. (Amundsen, 2010). Fengslene er i stor grad bygget for menn og tilbudene er også tilpasset menn i størst grad.

Kvinnesoningsutvalget hadde allerede med sin 600 siders lange rapport i 1989, konkludert med at soningsforholdene var betydelig dårligere for kvinner enn menn (Kriminalomsorgen, 2015). Utvalget fant at kvinner i soning hadde mindre varierte valg når det kom til arbeid og skole og at arbeidstilbudet var lite yrkesrettet og kompetansegivende. De fikk heller ikke tilgang til rusmestringstilbud på samme måte som mannlige innsatte. I fengsler hvor det var samsoning ble kvinnene oftere sittende på cella enn menn. Undersøkelser gjort 25 år senere viser at lite har skjedd, så å si ingen av forslagene fra utvalget var fulgt opp, og kvinnene har de samme utfordringer og problemer nå som da (JURK, 2018).

Da Kriminalomsorgen i 2015 utga rapporten *Likeverdige forhold for kvinner og menn under kriminalomsorgens ansvar* (Kriminalomsorgen, 2015), anerkjente de at de manglet informasjon om kvinners soning, informasjonen har ikke vært systematisert på kjønn, og «populasjonen fremstår som «enkjønnnet»» (Kriminalomsorgen, 2015 s. 4). Kriminalomsorgen opprettet en arbeidsgruppe som konkluderte med at det må gjøres innsats på mange ulike nivå og fagområder før man kan si at det er likeverdige forhold for kvinner og menn i soning. Noen av temaene som pekes på i rapporten er mangelen på tilgang til rusmestringstilbud, de ansattes manglende kunnskap om kvinner i soning, dårlig helsetilbud til psykisk syke innsatte kvinner, og at opplæringstilbudet må styrkes slik at kvinnene får kompetanse som kan brukes i livet etter soning. Dette er tema jeg vil gå inn på senere i oppgaven.

Relevans for sosialt arbeid

Som sosialarbeider skal man følge FO (Fellesorganisasjonen, 2020) sine yrkesetiske retningslinjer. Disse sier blant annet at vi skal «bekjempe urimelig forskjellsbehandling på grunnlag av språk, etnisitet, kultur og kjønn». Retningslinjene sier videre at vi skal ha solidaritet med utsatte grupper og at vi skal kjempe for sosial rettferdighet.

Kriminalomsorgens prinsipper består av «et humanistisk menneskesyn, prinsippet om rettssikkerhet og likebehandling, prinsippet om at domfelte har gjort opp for seg når straffen er sonet og normalitetsprinsippet» (Vollan, 2016 s. 5). Likebehandling sikter til at like saker skal behandles likt, det betyr at alle i prinsippet har krav på samme hjelp, samme tiltak og

Kjønnsforskjeller i fengsel

samme tjenester. Normalitetsprinsippet bygger på at alle mennesker har grunnleggende rettigheter som bare kan begrenses ved lov.

Verdiene til Kriminalomsorgen er respekt, engasjement, åpenhet og profesjonalitet (Kriminalomsorgen, 2014). Som sosialarbeider er det viktig å arbeide med å styrke de innsatte slik at de kommer ut av en undertrykt og avmektig posisjon slik at de kan få økt selvtillit, bedre selvbilde, økte kunnskaper og ferdigheter (Askheim, 2012). Dette er å arbeide etter en empowerment tenkning.

Jeg ønsker i denne oppgaven å finne ut om Kriminalomsorgen oppfyller sine egne verdier og prinsipper, og om kvinner i praksis har de samme mulighetene som menn.

Bakgrunn for valg av tema

I tre år har jeg gått som visitor gjennom Røde Kors i Trondheim fengsel, det betyr at jeg har besøkt innsatte i fengselet på deres egen celle. Jeg har gjennom disse årene blitt oppmerksom på forskjellene i soningsforholdene til menn og kvinner.

I Trondheim fengsel er det 155 plasser, hvorav en egen avdeling med plass til 6 kvinner. Er det flere kvinner må disse bo på lukket avdeling, men kan plasseres i fellesskap på kvinneavdelingen hvis det er nok bemanning på avdelingen. Kvinneavdelingen har ikke toalett eller dusj på cellene (Sivilombudsmannen 2015). Dette gjelder også mange av cellene til menn, men kvinner kan ha andre hygiene utfordringer som gjør at de har større behov for sanitærforhold som for eksempel menstruasjon, graviditet eller overgangsalder. Å tisse i vasken er heller ikke like lett for en kvinne som en mann.

Kvinnene fikk lufting i en liten luftegård, mens mennene hadde et stort område hvor de både kunne løpe rundt en bane og spille diverse ballspill. Kvinnenes luftegård hadde en skrånende gressplen som ikke egnet seg til aktiviteter. Kvinnene hadde et hobbyrom hvor strikking og håndarbeid kunne utføres, for de som ikke hadde annet tilbud om dagen var det tilstrekkelig aktivitet (Karlsen 2018).

Min erfaring er at det var på kvinneavdelingen vikarene og ufaglærte ble satt for kvinnene var få og lettere å ha med å gjøre. Det var også kvinnene som ble låst inne på cellene sine ved sykdom blant de ansatte, slik ble de isolerte selv om de egentlig skulle ha fellesskap.

Likestillings og diskrimineringsombudet (2017) mener det er urovekkende at kvinnene soner under forhold som innebærer unødvendig isolasjon og at de har dårligere tilgang til rusmestring og aktiviteter enn menn. FO sine retningslinjer sier også at tvang som for

Kjønnsforskjeller i fengsel

eksempel frihetsberøvelse bare skal skje i unntakstilfeller og at vi som profesjonsutøvere skal ha et kritisk blikk på tvangsbruken. Vi skal forebygge unødig tvangsbruk og søke etter andre alternativer (Fellesorganisasjonen, 2020).

I løpet av tiden som visitor har jeg besøkt to menn og tre kvinner. To av kvinnene hadde rusutfordringer, og ønsket å delta i fengselets rusmestringsenhet. Denne er i en egen del av fengselet og er bare bebodd av menn. Kvinnene fikk tilbud om samtaler med ruskonsulent en dag i uka, resten av tida var konsulenten på rusmestringsenheten og da ikke tilgjengelig for kvinnene. Mennene på rusmestringsenheten dro på hytteturer, fotballkamper og andre aktiviteter, men kvinnene fikk ikke ta del i disse aktivitetene.

Den ene kvinnen hadde behov for hjelp med sinnemestring, men fikk ikke delta i program fordi hun var eneste kvinne med det behovet. I samme tidsperiode hadde menn grupper med sinnemestringsprogram. Kvinnen ønsket også psykologhjelp for å få hjelp med psykiske vansker uten å få det.

Den tredje kvinnen var fra Romania, hun kunne ikke det norske språket, hadde ikke familie eller bekjente her og fikk da bare besøk av meg og advokaten sin. Isolasjon var en ekstra belastning for henne, hun måtte snakke engelsk når hun skulle snakke med familien hjemme for at betjentene skulle kunne overhøre samtalen. Hun følte seg utenfor i fellesskap der det ble snakket norsk. Hun fikk heller ikke permisjon fordi hun ikke hadde tilhørighet til landet, og sonet på den måten hardere enn andre.

Tidligere justis og beredskapsminister Grete Faremo uttalte at hun forvaltet «verdens beste kriminalomsorg» (Smith et. al, 2013), og sammenlignet med andre land er nok vår kriminalomsorg human. Det overrasker meg likevel at Norge, som er et foregangsland med kvinner i ledende stillinger og et av verdens mest likestilte land (Grønningsæter Vige, 2019), aksepterer at kvinner skal ha dårligere soningsforhold enn menn. Kriminalomsorgen har hatt flere kvinnelige direktører, både på nasjonalt og regionalt nivå. I 2019 tok Lise Sannerud over etter Marianne Vollan som Kriminalomsorgsdirektør. Sannerud har sosialfaglig bakgrunn (Odland, 2019) så det kan gi håp om at soningsvilkårene skal bedres.

Problemstilling

Jeg ønsker i denne oppgaven å se på kvinners soningsforhold i et kjønnsperspektiv og har valgt følgende problemstilling:

På hvilke måter oppstår kjønnsforskjeller i fengsel?

Kjønnsforskjeller i fengsel

Metode

Førforståelse

Siden jeg har sett det med mine egne øyne sitter jeg med et ganske tydelig inntrykk av at kvinner har dårligere soningsforhold enn menn. Kvinner er i mindretall og jeg ser for meg at det derfor er lettere å prioritere de mannlige innsatte da det er de som tradisjonelt «bråker mest». Det er også menn man gjerne ser for seg når man tenker på et fengsel. Det er lettere å nedprioritere en avdeling med 6 kvinner enn en avdeling med 20 menn.

Når jeg har egen erfaring på feltet er det en fare for at jeg kan tro jeg har svarene på forhånd og at jeg leter etter litteratur for å bekrefte min egen oppfatning. Jeg følger Dallans (2019, s. 58) beskrivelse om at jeg må være bevisst førforståelsen min og lete etter informasjon som kan avkrefte det jeg tror jeg vet på forhånd. Jeg prøver også å se på feltet med «friske øyne» (Dallan, 2019 s. 61) og har lett etter litteratur som kan motbevise diskursen om kvinner i soning.

Litteraturstudie som metode

Når denne oppgaven skrives, herjer Koronapandemien gjennom landet og verden. Dette har vanskeliggjort letingen etter litteratur siden alle bibliotek er stengt, skolen er stengt og vi må bruke et tidvis ustabil internett for å søke etter litteratur. Det er en utfordring å sile ut hva som er faglige kilder av alt som publiseres på nett, (Dallan, 2017, s. 152). Primærkilder bør benyttes ifølge Dallan (2017, s. 162), men jeg har måttet bruke sekundærkilder flere steder og refererer så til primærkildene i teksten

Metoden vi skulle bruke på denne bacheloroppgaven var forhåndsbestemt, vi skulle foreta en litteraturstudie. Det ligger i navnet at det er litteraturen som studeres, noe som er undersøkt og skrevet om av andre, det er allerede eksisterende kunnskap (Støren, 2013, s. 16). Det er både fordeler og ulemper med litteraturstudie, en av fordelene kan være at man trekke sammen ulik litteratur for å få ny kunnskap. En ulempe kan være at man er ikke får kunnskapen direkte fra de som er berørte, i mitt tilfelle; de innsatte, men er avhengig av det noen andre allerede har funnet ut. Jeg skal likevel prøve å danne meg en egen forståelse av temaet og diskutere dette senere i oppgaven.

Mitt tema, som omhandler kvinner i fengsel, er det skrevet mye om. Mange rapporter, avisartikler og masteroppgaver, både i Sosialt arbeid, Kriminologi og Juridiske emner. Rapporter er skrevet av blant annet Likestilling og diskrimineringsombudet (2017), Sivilombudsmannen (2016), Kriminalomsorgen (2015) og Juridisk rettshjelp for kvinner (JURK) (2018). Det finnes ulike typer innhold og tekster, men vår litteraturstudie hadde krav

Kjønnsforskjeller i fengsel

til minst fire vitenskapelige artikler. Kunnskapen fra disse artiklene skulle vi systematisere gjennom å søke, samle, vurdere og sammenfatte (Støren, 2013).

For å finne vitenskapelige artikler søkte jeg på de største søkemotorene som Oria, Idunn, Google Scholar og Fontene Forskning. Jeg begynte med ordene kvinne, soning og fengsel. Etter hvert som jeg leste fant jeg at kvinnene hadde flere psykiske lidelser enn menn og utvidet søket til å omhandle kvinne, fengsel og psykisk helse. Etter hvert som jeg tilegnet meg mer kunnskap måtte jeg igjen utvide søket mitt til å inkludere også isolasjon og seksualitet. Slik arbeidet jeg til jeg hadde et knippe forskningsartikler jeg kunne arbeide videre med. Den mest interessante i mine øyne er *Feminiteter i fengselet: kvinnelige innsattes soningsforhold* av Maria Louise Karlsen (2018). Artikkelen er en del av mange forskningsartikler under tittelen *Fengslende sosiologi* og er skrevet med bakgrunn i Trondheim fengsel.

Andre artikler jeg har bygget på er forskning fra Marie Lisbeth Amundsen som har skrevet om *Kvinnelige innsatte og sosial marginalisering* (2010). Samme forfatter har også skrevet om *Kjønnsforskjeller i psykisk helse blant norske innsatte* (2011) og *Bak glemselens slør* (2010).

Etter å ha sett på kvinner i et kjønnsperspektiv ønsket jeg å finne tilsvarende for menn og søkte meg frem til en artikkel fra Nordisk tidsskrift for Kriminalvidenskap (2017), *Maskulinitetsperspektiv på kriminologiens kjerneområder*.

Kildekritikk

Jeg har prøvd å være kritisk til litteraturen jeg har funnet og også lett etter motstridende synspunkt og innspill, uten å finne annet enn en kronikk av forsker ved Kriminalomsorgens Høyskole og Utdanningscenter, Ragnar Kristoffersen (2019), som sier at kvinner ikke har dårligere soningsforhold enn menn. Jeg har likevel valgt å bruke denne kronikken for å belyse diskusjonen fra flere sider. Jeg har også noen steder referert til Røverradioen selv om jeg anerkjenner at utsagnene deres er subjektive meninger og holdninger fra den som er «på lufta» og ikke nødvendigvis representativ for resten av de innsatte. Jeg ønsker likevel å bruke deres uttalelser da de peker på viktige elementer, både om samsoning og seksualitet. Jeg bruker også avisartikler både når det gjelder innsattes opplevelser av isolasjon og «dildoforbud», dette for å få frem stemmen til de innsatte.

Resten av litteraturen er fra anerkjente forfattere og instanser så jeg anser den som troverdig.

Kjønnsforskjeller i fengsel

Oppgavens oppbygning

Jeg velger å starte oppgaven med å presentere faktaopplysninger om kvinner i soning, forklare begrepet empowerment og deretter vise til kjønnspektiver. Diskusjonsdelen starter med Karlsens (2018) tolkning av feminiteter i fengsel, deretter diskuterer jeg kvinners seksualitet i lys av kjønnspektiver og viser hvordan kritikkverdig oppførsel i fengsel kan opprettholde og forsterke en følelse av avmakt.

Det finnes som nevnt mange rapporter som har konkludert at kvinner har dårligere soningsforhold enn menn. Jeg velger å bruke JURK sine resultater fra rapporten *Kvinnens erfaringer med å sone i norske fengsler våren 2017* (JURK, 2018) og diskutere ut ifra disse. Jeg har valgt å se på temaene arbeid, utdanning og fritidstilbud, rusmestringstilbud, psykisk helse og isolasjon som JURK påpeker er verre for kvinner enn for menn. Jeg ønsker å se på normalitetsprinsippet og empowerment i lys av kvinnenens opplevelser.

Samtidig velger jeg også å bruke egne erfaringer der det passer inn, og jeg erkjenner at egne erfaringer påvirker forståelsesrammen min.

Avslutningsvis kommer jeg med en konklusjon og noen tanker om hvordan fremtidens kriminalomsorg bør se ut fra et sosialfaglig perspektiv.

Teori

Hvilke kvinner sitter i fengsel og for hva

Kriminalomsorgen hadde som ledd i arbeidet med rapporten om *Likeverdige forhold mellom kvinner og menn i soning* en optelling på antall innsatte i fengsel (Kriminalomsorgen, 2015). På undersøkelsens tidspunkt var det 197 kvinner og 3546 menn i norske fengsel. Kvinnene utgjorde 5,56% av alle innsatte. Av disse var 170 av kvinnene domfelte, resten var varetektsfengslede.

Rapporten viser at kvinnene var dømt for følgende lovbrudd: Vold mot egne barn (19), drap (21), narkotika (55), tyveri (42), vold (18), kjøring i ruspåvirket tilstand (9), seksuallovbrudd og voldtekt (6).

Kvinner kan sone i følgende fengsler: Bredtveit, Ravneberget, Kragerø og Evje som er rene kvinnefengsler. Trondheim, Stavanger, Bergen og Kongsvinger har egne avdelinger for kvinner. Tromsø har egne plasser i samsoning (Kriminalomsorgen, 2020). Samsoning betyr at kvinner og menn soner på samme avdeling, her er så å si alltid menn i flertall (Likestillings og diskrimineringsombudet, 2017).

Kjønnsforskjeller i fengsel

Normalitetsprinsippet

Normalitetsprinsippet betyr at tilværelsen i fengsel skal være så lik som mulig tilværelsen ute i samfunnet. Det er frihetsberøvelsen som er straffen og straffegjennomføringen skal ikke være mer tyngende enn nødvendig (Vollan, 2016).

Empowerment

Begrepet empowerment kan oversettes med myndiggjøring. Empowerment går ut fra en forståelse om at vi møter mennesker som har vært undertrykt. Når man er undertrykt, skaper det ofte tap av verdighet (Askheim, 2012). Man skal styrke de som føler avmakt slik at de kan få økt selvtillit, bedre selvbilde, økte kunnskaper og ferdigheter. Slik kan de mobilisere kraft til å komme ut av avmakten og få mer styring, makt og kontroll over eget liv. Dette er viktig for rehabilitering og kan hjelpe både menn og kvinner leve et kriminalitetsfritt liv.

Kjønn

Vi vil bli definert og oppfattet som det kjønn vi har i alt vi gjør (Berg, Ellingsen, Levin og Kleppe, 2015). Berg et al. (2015) viser til Oltedal (2013) som hevder at kjønn viser seg på mange måter i det sosiale arbeidet. Han sier «Fokus på rettferd, likeverd, ressursar og ei meir mangfaldig kunnskap om livet kan kome til syne om vi rettar blikket mot kjønn». Kjønn er en grunnleggende kategori og ikke noe man kan velge bort, kjønn er noe annet enn en egenskap ved personen. Samme situasjon får ulik betydning etter hvilket kjønn som har utført handlingen, hvis en mor fyller i vaskemaskinen inngår dette i en morsrolle og at hun utfører det som er forventet av henne som kvinne og mor. Hvis det er far som fyller i vaskemaskinen vil han få honnør og sett på som en «ekstraordinær» mann (Levin og Ellingsen 2015, s 122).

Kjønn kan deles inn i biologisk og sosialt kjønn. Det biologiske viser til anatomiske kjønnsforskjeller som reproduktive organer, kromosomer, gener, hormonnivå med mere. Mens sosialt kjønn omtales ofte som kjønnsroller. Det viser til sosialt og kulturelt skapte normer, verdier og forventninger. Samt også holdninger og handlinger til det som anses som kvinnelig eller mannlig, feminint eller maskulint (Korsvik og Rustad, 2018).

Å ha et kjønnsperspektiv dreier seg om å studere hva kvinner og menn gjør, hvordan de blir hørt og hvilke muligheter de har (Berg et al. 2015, s 30). Et kjønnsperspektiv i rettsvitenskapelig forskning kan for eksempel innebære å undersøke hvordan kjønn spiller inn når det gjelder fordeling av rettsvern og straff (Korsvik og Rustad, 2018). Dette skal jeg bruke for å se hvordan kjønnsforskjeller i fengsel oppstår.

Kjønnsforskjeller i fengsel

Feminitetsperspektiv

Karlsen (2018) viser til Connell (1995) som beskriver hvordan «kvinner underordning av menn konstruerer feminiteter og maskuliniteter». Alle former for feminitet er konstruert i konteksten av at kvinner er underordnet menn. Karlsen (2018) viser også til Barton (2005) som hevder at det idealiserte konseptet om feminitet er konstruert rundt diskurser om hjemmelivet, morsrollen, seksualitet og anstendighet. Å være en normal kvinne er å bry seg om andre, vise omsorg og ofre selvinteresse for andres behov. I morsrollen sees kvinnen som vokter av moral og dårlig moral ansees ofte for å være den verste formen for avvik (Karlsen, 2018). Feminitet karakteriseres også som mangel på kontroll og en avhengighet. Kvinnen trenger beskyttelse og sees på som et barn som trenger iverksettelse.

Maskulinitetsperspektiv

Begrepet maskulinitet omhandler de forstillinger, normer og idealer som er forbundet med å være mann. Disse idealene og forestillingene er foranderlige og avhengig av kulturell kontekst (Jon, 2017). Jon (2017) hevder at menn utgjør det ekstreme kjønn, menn har mest makt, mest penger og eiendom og flest i ledende posisjoner. Men de topper også de negative statistikkene, de utgjør nesten hele befolkningen i fengsel, de er flest bostedsløse, rusavhengige og det er flest menn som tar selvmord. Jon (2017) mener videre at kjønnsmaktperspektivet hindrer oss i å vektlegge kjønnsrollens betydning for menns marginalisering. Kjønnsforskning og likestillingskampen har trent samfunnet opp i å se at kvinner er marginalisert. Men vi må ikke bli blinde for at menn også kan være marginaliserte. I denne oppgaven vil jeg likevel fokusere mest på kvinner og hvordan kjønnsforskjellene oppstår i fengsel.

Diskusjon

Avvikende feminiteter

Maria Louise Karlsen (2018) har i sin artikkel *Feminiteter i fengselet: kvinnelige innsattes soningsforhold* dybdeintervjuet kvinnelige fengselsbetjenter i kvinneavdelingen i Trondheim fengsel. Karlsen (2018) har analysert materialet sitt i lys av kjønn og forklarer kvinner under soning som avvikende feminiteter. I begrepet legger hun at kvinner i fengsel ikke sees på som maskuline, men tolkes som avvikende fra den idealiserte feminiteten. Hun viser hvordan kjønn har betydning for hvordan kvinnene oppfattes, og hvilke konsekvenser det får for deres soningsforhold. Karlsen (2018) hevder at betjentene har en paternalistisk og moraliserende

Kjønnsforskjeller i fengsel

holdning som fører til at kvinnene blir fratatt rollen som rasjonelle, ansvarlige, pålitelige og handlekraftige aktører. Dette til tross for at det bare er kvinnelige betjenter som er intervjuet.

Karlsen (2018) skriver videre at rehabiliteringen gjøres i en maskulin institusjon basert på en gammel kjønnsideologi om hvordan husmorrollen skal utføres. Denne ideologien bidrar til å vedlikeholde og forsterke stigma, ulikhet og undertrykking. Dette kan ha uheldige følger for de kvinnelige innsattes tilbakeføringsprosess ved endt soning, og er ikke i tråd med empowerment tenkning hvor de innsatte skal styrkes for å komme ut av avmakt (Askheim, 2012). Kriminalomsorgens rapport om *Likeverdige forhold mellom kvinner og menn i soning* (2015) bekrefter at de innsattes kunnskap om kvinner i soning er for dårlig og dette samsvarer også med Karlsen (2018) sine funn.

En av informantene bekrefter at de kvinnelige innsatte har en opphopning av levekårsproblemer som for eksempel rusavhengighet, psykiske utfordringer og flere har hatt en dårlig barndom. Dette stemmer med forskning av Amundsen (2010, 2011) og Cramer (2014) som jeg vil vise til senere. Det blir videre beskrevet at kvinnene har en tyngre «ryggsekk» enn menn, noe som forklares med at kvinnene oppfattes som mer sårbare og belastet enn menn.

Kriminalomsorgens kvinnestrategi (2017) anbefaler at kvinner soner adskilt fra menn. Noen av argumentene for denne skjermingspraksisen, er at kvinnene må beskyttes, både fra menn og fra seg selv (Karlsen, 2018). Kvinnene blir sett på som en vare og gjøres som en verdi til betaling for narkotika. Jon (2017, s. 184) skriver «kvinner blir sanksjonert for overtredelser av normene for akseptert feminitet, der seksuell anstendighet og huslighet står sentralt, mens menn blir sanksjonert for brudd på samfunnets lover og regler». Skjerming av kvinner og bruk av arbeidsstua er eksempler på dette fra dagens kriminalomsorg.

Karlsen (2018) hevder at kvinnene ses på som ofre, men også som uansvarlige og naive som ikke kan handle fornuftig eller tenke på konsekvensene av sine handlinger. Ved at kvinnene har beveget seg inn på det maskuline domenet av kriminell aktivitet, bryter kvinnene anstendighetsnormer og blir dermed sett på som avvikende og uønskede feminiteter. Å være rusavhengig er mer kompatibelt med maskulinitet enn feminitet. Dette kan minne om det Askheim (2012, s. 20) beskriver som et grunnleggende skille mellom «verdige» og «ikke verdige» trengende, hvor de verdige er personer som ikke kan lastes for sine problemer, for eksempel funksjonshemmede eller personer med ulike kreftformer. Rusmisbrukere eller kriminelle er et typisk eksempel på en «ikke verdig» trengende, de er skyld i egne problemer

Kjønnsforskjeller i fengsel

og kunne tatt seg sammen. En tanke som slår meg, er at de kvinnelige intervjuobjektene ser på de kvinnelige innsatte som «ikke verdig» trengende, og at dette kan påvirke den hjelpen de får. På den andre siden er fengselshverdagen i seg selv avvikende fra normale situasjoner og maktforholdet mellom innsatte og ansatte er asymmetrisk. De ansattes motstridende roller som hjelper og kontrollør kan skape relasjonsproblemer og kvinnene kan ha manglende tillit til betjentene (Helgesen, 2017). Jeg mener derfor at det må flere sosialarbeidere med relasjonskompetanse og kunnskap om empowerment inn i norske fengsler.

Det er også en forventning om at kvinnene skal kunne å rydde etter seg og si takk, det er ikke samme forventningene til menn hevder Karlsen (2018). Kvinnene oppfattes å være inkompetente på et bredt spekter av områder; morsrollen, husmorrollen, arbeidslivet og den seksuelle sfæren, dette fører til at kvinnene blir avvikende og feiler i å leve et normalt liv.

Kvinnene blir av de kvinnelige betjentene oppfattet som mer vanskeligstilte, men de soner hardere enn menn for de får ikke tilgang til hjelpetiltak på samme måte som menn (Karlsen, 2018). At kvinner og menn ikke får de samme tilbudene er et brudd på normalitetsprinsippet ifølge Karlsen (2018), hun beskriver fengselet som en arena hvor de innsatte skal kunne trene på dagliglivets aktiviteter og ta ansvar for eget liv. Ved at det er strikking og håndarbeid som tilbys de kvinnelige innsatte så får de ikke bedret sine skole og arbeidskompetanse og forblir i en avmaktssituasjon.

Seksualitet

Betjentene i Karlsens forskning (2018 s. 106) oppfatter de kvinnelige innsatte som «inkompetente aktører i den seksuelle sfæren» og den seksuelle kontrollen resulterer i at kvinner soner i særskilt skjermede avdelinger. En kvinnelig innsatt på Bredtveit reagerer på at besøksrommene i blandingsfengsler er utstyrt med kondomer og engangslaken, mens det på Bredtveit bare er tilrettelagt for besøk av barn (Grønningsæter Vige, 2019). Hun forklarer videre at kvinnelige innsatte sees på som aseksuelle husmødre og at kvinnefengslene sementerer kjønnsroller fra 50 tallet hvor de skal hekle grytekluter, vaske eller lage mat. En undersøkelse fra en barnevernsinstitusjon for jenter på 50 tallet understøtter bildet av at kontrollen av kvinner er kjønnet og at den ofte handler om seksualitet og at jentene oppdras til seksuell tilbakeholdenhet, samtidig som de læres huslige dyder og ferdigheter (Jon, 2017). Dette kan tyde på at Kriminalomsorgen henger etter i den historiske utviklingen.

Røverradioen er en radio av og med innsatte i fengsel. De har tatt opp temaet *Porno i kvinnefengsel* (2018). Kvinnene på Bredtveit sier at de ikke har vært borti porno i fengselet,

Kjønnsforskjeller i fengsel

mens det hevdes at i mannsfengsel deles pornoblader og filmer fra celle til celle. Kvinnene forteller videre at det ikke er lov med vibrator eller dildo i fengselet på grunn av smittefare. Aftenposten har en reportasje fra 2005 som bekrefter dette. En kvinnelig innsatt mener at seksuell tilfredsstillelse vil føre til bedre trivsel og bedre mental helse og hun ønsker at fengselet skal tillatte seksuelle hjelpemidler. Seksualforsker Bente Træen er sitert i reportasjen og sier at forbudet høres rart ut. Træen sier videre «for enkelte kvinner kan det være vanskelig å ha et godt sexliv uten hjelpemidler» og kommer med en rekke forslag til hvordan fengselet kan legge til rette for at kvinner kan ha tilgang til hjelpemidler (Aftenposten, 2005).

Normalitetsprinsippet inkluderer et rettighetsperspektiv; de rettigheter andre borgere har tilkommer også innsatte i fengsel. Innsatte har rett til tilgang til samfunnet ved for eksempel stemmerett og ytringsfrihet. De har også rett til offentlige tjenester som helse, skole og sosiale ytelser, samt rett til å utøve grunnleggende sider ved sitt privatliv som for eksempel seksualliv (Vollan, 2016). En begrensning i normalitetsprinsippet kan imidlertid oppstå av hensyn til de ansatte. Det fantes ansatte i fengselet som syntes det var en belastning å komme inn på celler hvor det var porno. Kriminalomsorgsdirektoratet (Kriminalomsorgen, 2014) kom likevel med et rundskriv som ga innsatte rett til tilgang på lovlig pornografi, men med anvisning på at bruken ikke skal være til sjenanse for andre (Vollan, 2016). Om man har en grunnleggende rett til seksuelle hjelpemidler på lik linje med porno, kan i denne sammenheng diskuteres og jeg mener at argumentasjonen med smittehensyn ikke holder. Det virker som om gamle kjønnsideologier om at kvinner ikke skal være seksuelle vesen, men husmødre, henger igjen i Kriminalomsorgen. Det behøves styrke til å håndtere kjønnspektiver og spørsmål knyttet til seksualitet også etter soning. Å nekte noen blir feil i en rehabiliteringsprosess.

Ståle Kvalevåg har i sin masteroppgave fra 2017 undersøkt hvordan mannlige innsatte forvaltet sin seksualitet i fengselet, han valgte å ikke fokusere på kvinner for «faren for retraumatisering og vanskelig etiske situasjoner kan oppstå» (2017, s. 33). Et av hans intervjuobjekt sier om samsoning at det hender at kvinner og menn har seksuell omgang på et toalett eller bøttekott, og at han er usikker på om de kvinnelige innsatte ønsker det selv eller om de ønsker oppmerksomhet, bekræftelse eller om det er press fra den mannlige innsatte. Selv om dette i mange tilfeller stemmer tenker jeg umiddelbart at dette er en diskurs om at kvinnen ikke er et seksuelt vesen, men heller at de tolkes som et offer ved at de blir misbrukt av menn.

Kjønnsforskjeller i fengsel

I en masteroppgave fra 2006 (Haugen, 2006) fortelles det om fengselet som en tradisjonell mannskultur hvor kvinnen sees på som et seksuelt objekt og at menns seksualitet er sterkere enn kvinners. Forestillingen om at menn «trenger» sex, mens kvinner ikke gjør det fører til en legitimering av aggressiv mannlig heteroseksualitet og machomaskulinitet. Kvinner som oppfører seg på en seksualisert måte ødelegger for seg selv og hun bør derfor føres bort fra fellesskapet. Menn som utøver sin seksualitet, møtes med et annet reaksjonsmønster enn kvinnen. Kvalevåg (2017 s. 43) forteller om menn med lange dommer som har sex med innsatte av samme kjønn som «lysten er så stor at man tar hva som helst».

Et varsel ble sendt Kriminalomsorgsdirektoratet etter at en ansatt i Trondheim fengsel hadde utvist kritikkverdig adferd, han hadde blant annet kalt kvinnelige innsatte «blødende vagina» og ofte spurt kollegaer «har du mensen eller?» (Sandnes, 2018). Dette ser jeg på som å hevde sin egen maskulinitet og konstruere kvinnene til bare et blødende kjønnsorgan. Samme ansatt gikk også rundt med en dildo på hodet på fleip. Innsatte som ble utsatt for dette syntes ikke det var morsomt, noe som ikke er vanskelig å forstå. Artikkelen sier også at en innsatt hadde søkt om å få en dildo på cella, og at en betjent hadde tatt med dildoen og vist den til den innsatte. Det nevnes ikke om søkeren var kvinne eller mann. Men uansett er dette ikke i tråd med hverken FO eller Kriminalomsorgens prinsipper om respekt, profesjonalitet eller medmenneskelighet. Seksualitet er en privatsak og at sånne hendelser kan forekomme i organisasjoner som skal arbeide med rehabilitering syns jeg er urovekkende, det minner om terging, trakassering og nedverdiggende adferd som vil forsterke og vedlikeholde en følelse av avmakt.

[Kvinner har dårligere soningsforhold](#)

Juridisk Rådgiving for Kvinner (JURK) (2018) har skrevet en rapport om kvinners erfaringer med å sone i norske fengsler i 2017. De refererer til rapporter fra Kriminalomsorgsdirektoratet (2015), Sivilombudsmannen (2016) og Ligestillings- og diskrimineringsombudet (2017) som alle konkluderte med at kvinnelige innsatte var dårligere stilt enn mannlige innsatte. JURK har utført en undersøkelse blant kvinner i alle landets fengsler. Totalt 120 kvinner, eller 62% av kvinnene svarte på undersøkelsen.

JURK konkluderer med at kvinner har dårligere soningsforhold enn menn på en rekke områder. Jeg har valgt meg ut noen av dem og vil drøfte dette i lys av deres funn, forskning og kvinnenenes uttalelser for å vise hvordan kjønnsforskjeller oppstår i fengsel.

Kjønnsforskjeller i fengsel

Kompetansebygging

Fengslene har aktivitetsplikt og denne har flere funksjoner; å være i aktivitet skal bidra til sikkerhet og ro under straffegjennomføringen og gi den innsatte økt kompetanse.

Aktivitetsplikten ivaretar normalitetsprinsippet ved å stille krav til den domfelte på lik linje som andre borgere, og ved å gi relevant innholdsmessig kompetanse. Arbeidsdriften, skoletilbudet og programvirksomheten skal være tilpasset dagens samfunn (Vollan, 2016). Arbeidsdriften skal gi innsatte kvalifikasjoner for å delta i arbeidslivet etter endt straffegjennomføring. Arbeidet bør i størst mulig grad ligne og kvalifisere for et ordinært arbeidsliv. (Kriminalomsorgen, 2015). JURKs (2018) undersøkelser viser imidlertid at dette ikke stemmer for kvinnelige innsatte, noe jeg beskriver i det følgende.

Arbeid

Kvinnene i JURK utvalget ønsket arbeidsoppgaver som var relevante for livet utenfor fengsel, men eksempel på arbeid de faktisk fikk var å pakke skruer i esker, montere ventilasjonsvifter, renhold og matlaging. Sivilombudsmannen har kritisert skruepakkingen for å være rutinepreget og at dette ikke gir kompetanse som kvinnene har bruk for på utsida (JURK, 2018).

Flere av kvinnene i blandingsfengsler mener de fikk dårligere tilbud fordi de var kvinner og at tilbudet var tilpasset menn (JURK, 2018). Arbeidsstua finnes i flere kvinnefengsler og er tiltenkt dem som ikke har arbeid eller skole og er anerkjent som et godt alternativ for kvinnene, her er det primært strikking eller annet håndarbeid kvinnene bedriver dagene med (Karlsen, 2018). En av kvinnene sammenligner arbeidsstua med en «vernet bedrift» (JURK, 2018). Noe som tyder på at oppgavene er kjønnsstereotype og ikke krever hverken ferdigheter eller inntellekt. Andre innsatte oppfattet håndarbeid som lite arbeidskvalifiserende, kompetansegivende eller utviklende, men heller fordummende og de så på det som en tilleggsstraff. Mange av kvinnene holder på med strikking og annet håndarbeid på fritiden, men ønsker kunnskap og erfaring som er nyttige utenfor murene. I et tradisjonelt kjønnsperspektiv sees håndarbeid på som passende for kvinner, også som alternativ til annet arbeid. Håndarbeid gjør at de blir anstendige og finner sin rolle i samfunnet. Karlsen (2018) beskriver dette som polariserte kjønnskarakteristikk ved at Kriminalomsorgen baserer seg på gamle kjønnsideologier.

Karlsen (2018) refererer til en kvinne som ikke fikk jobbe i butikken i blandingsfengselet fordi hun var stor over brystene og brukte ikke bh. Ekskluderingen ble begrunnet i at kvinnen ble en for stor fristelse for mennene og hun ble sanksjonert for at fengselet skulle kunne

Kjønnsforskjeller i fengsel

oppretholde god arbeidsmoral blant mannlige innsatte. Selv om kvinnen var en ressurs og en god arbeidstaker ble hun redusert til kun kroppen hun besitter. Det er vanskelig å se for seg at situasjonen ville vært lik hvis det var en mann som var fristende for kvinner.

Ragnar Kristoffersen har i en kronikk i *Forskning.no* (2019) vært uenig i at kvinnelige innsatte har et dårligere soningstilbud enn menn. Han peker på at gjennomsnittlig soningstid for løslatte kvinner i årene 2010 – 2014 var 85 dager mot 136 dager for menn. Det vil da si at kvinnene tilbringer vesentlig kortere tid i fengsel enn menn. Kristoffersen viser til tall fra Kriminalomsorgen og for de som var sysselsatte i fengsel var det små kjønnsforskjeller i tilbud. De som ikke fikk tilbud om aktivisering, var 13% kvinner og 20% menn. Dette tyder på det er flere menn enn kvinner som ikke har tilbud om arbeid eller aktivitet i fengselet. Kvinner har da tilbud om arbeidsstua, om menn har tilsvarende tilbud vites ikke.

Utdanning

Når det kommer til utdanning, var det veldig variabelt hva fengslene hadde av tilbud. Fem av blandingsfengslene tilbydde fagbrev, mens ingen av kvinnefengslene tilbydde dette (JURK, 2018). Flere av kvinnene mente at utdanningstilbudet var lite relevant. Kvinnene i blandingsfengsler hadde i langt mindre grad blitt oppfordret til å delta i undervisning enn de som sonet i rene kvinnefengsel. Man kan lure på om dette er for å hindre kvinnene i å gå på skole sammen med menn. Sivilombudsmannen har uttalt at selv om det gis et likeverdig opplæringstilbud i blandingsfengsel, er skolesituasjonen en arena hvor kvinner kan bli utsatt for uønsket oppmerksomhet fra mannlige innsatte (2016).

Fritid

Ifølge Karlsen (2018) uttaler betjentene at kvinnene ønsker å luften sammen med menn for å spille ballspill, men isteden må de være i sin egen luftegård hvor de har grønnsakshage og hvor de kan sitte og strikke. Mennene blir beskrevet som aktive, mens kvinnene er passive. Kultur og fritidstilbud beskrives i Stortingsmelding 37 (2007 – 2008) Straff som virker, som et viktig verktøy i tilbakeføringsarbeidet for at den enkelte skal få mulighet til å «erfare nye og positive sider ved seg selv» og det bidrar til å endre selvforståelse og selvrefleksjon. Egne erfaringer fra fengselet peker på at kvinnene ikke fikk delta i kulturtilbud på samme måte som menn, da mennene på Rusmestringsenheten kunne dra både på fotballkamper og i teateret. Vollan (2016) skriver at sport og andre fritidsaktiviteter er selvsagte elementer i manges hverdag og slik sett i tråd med normalitetsprinsippet. Denne type aktiviteter kan være positivt for den psykiske og fysiske helsen. I JURK (2018) sin undersøkelse er nesten halvparten av kvinnene misfornøyde med tilbudet i fengselet.

Kjønnsforskjeller i fengsel

Rusmestringstilbud

Rusmestringsenhetene i fengselet bygger på en terapeutisk empowerment posisjon skriver Helgesen (2017). De innsatte skal lære seg å håndtere rusproblemer og livsutfordringer og skal gjennom dette få en opplevelse av kontroll over eget liv. De skal få en økt forståelse for sitt eget liv og utvikle tro på at løsninger finnes. Flere innsattes egne erfaringer etter å ha deltatt i rusmestringsenheter var at de følte seg sett, hørt og tatt på alvor. Å få delta i gruppeprosesser er viktig da deling av kunnskap, verdier og makt kan gi økte muligheter for å få sosial støtte og for å forsterke egen endringsprosess (Helgesen, 2017). Når kvinner ikke får delta i Rusmestringsenhetene og bare får samtaler med ruskonsulent en gang i uka er ikke dette tilstrekkelig for at de skal få oppleve myndiggjøring.

JURK (2018) skriver også at en del kvinner ikke fikk tilbud om rusmestring eller at tilbudet kun var forbeholdt menn. Tilbake i 2015 konstanterte Likestillings og diskrimineringsombudet at det ikke var likeverdig tilbud i Trondheim fengsel. Dette understøttes av egne erfaringer fra besøk i fengselet i 2018.

Når man vet at kvinner soner mest for narkotika og vinningskriminalitet (Kriminalomsorgen, 2015), hvor vinningen fant sted for å finansiere rusbruken (Karlsen, 2018), så er det svært urovekkende at det ikke er tilrettelagte rusmestringsprogram for kvinner og deres særlige behov. Tilgang til en rusmestringsenhet med fokus på empowerment kunne hjulpet kvinnene med å få tro på egne evner og ressurser og bidra til en rehabiliteringsprosess.

Kristoffersen (2019) mener imidlertid at rusbehandling ikke er Kriminalomsorgens ansvar, han skriver at det er flere kvinner enn menn som får tilbringe mer av soningen sin i behandlingsinstitusjon. Kvinnene har også kortere dommer enn menn og siden det tar tid å motivere og gjennomføre et program er dette til hinder for at kvinnene kan få delta i fengslenes rusmestringsenhet.

Psykisk og fysisk helse

Over halvparten av kvinnene i JURK utvalget (2018) fortalte at de hadde slitt psykisk under soning. Kvinnelige innsatte har et større psykologisk behandlingsbehov sammenlignet med andre befolkningsgrupper og JURK (2018) peker på at tilgangen til helsetjenester for kvinnene er for lav, spesielt gjelder dette psykologhjelp. Dette samsvarer også med egen erfaring fra visitorbesøk.

Kriminalomsorgen (2015) konkluderer også med at kvinner har en rekke helseplager, mange har underlivsproblemer, svekket tannhelse og diffuse kroniske smerter. Mange sliter med

Kjønnsforskjeller i fengsel

dårlig selvbilde som følge av dårlige oppvekstvilkår. Flere kvinner er sterkt traumatisert av seksuelle overgrep og prostitusjon. Da kan det være problematisk å forholde seg til mannlig lege og kvinnene skal ifølge JURK (2018) kunne velge kvinnelig behandler. Bredtveit kvinnefengsel hadde bare mannlig lege på undersøkelsens tidspunkt selv om kvinnelig lege var etterspurt gjennom flere år.

Depresjon og angst er også utfordringer som går igjen, Dette er i tråd med Amundsens (2010, 2011) og Cramers (2014) forskning på psykiske lidelser hos domfelte.

Marie-Lisbet Amundsen (2011) sin artikkel *Kjønnsforskjeller i psykisk helse i norske fengsler* viser til hennes kvantitative studie om menn og kvinners opplevelse av egen psykiske helse, funnene viser at kvinnene i større grad enn menn var deprimert og hadde angst før soning. Også under soning hadde kvinnene i større grad alvorlig angst. Dobbelt så mange kvinner som menn hadde forsøkt å ta sitt eget liv før soning.

Cramers studie fra 2014 viser også at norske kvinner i fengsel er overrepresenterte når det gjelder depresjon, angst og rusmiddelproblematikk. Cramer (2014) hevder at det i hovedsak ikke er kjønnsforskjeller når det kommer til personlighetsforstyrrelser eller ADHD.

Uavhengig av kjønn har 92% av innsatte en eller flere psykiske lidelser. Dette er tall som overrasker meg og som jeg synes er viktig for fremtidens kriminalomsorg å ta tak i.

Amundsen (2010) hadde også i 2008/09 utført en undersøkelse. Hun intervjuet 10 kvinnelige innsatte som alle hadde vært utsatt for overgrep i voksen alder, og 6 av dem hadde også opplevd overgrep som barn. Forskingen viser at kvinnene sliter med skam, traumer, skyldfølelse og PTSD. Amundsen (2010) viser til at 57% av kvinner i norsk fengsler har vært utsatt for seksuelle overgrep i voksen alder og 42% har opplevd overgrep som barn. Kvinnene i undersøkelsen knytter selvmordstanker, selvskading og selvmordsforsøk opp mot overgrepene de har vært utsatt for. De føler avmakt i forhold til egen livssituasjon og de opplever seg låst i situasjonen. Flere beskriver en følelse av tomhet og meningsløshet. Til tross for dette har ingen hatt kontakt med psykolog under soningsoppholdet. Man kan spørre seg hvordan man kan forvente at de innsatte blir rehabilitert når de ikke får hjelp med de utfordringene de har, og dette gjelder like mye menn som kvinner.

Jeg ønsker imidlertid å peke på at de innsatte ikke nødvendigvis ønsker å bli rehabilitert. Å komme i fengsel er sjelden en frivillig aktivitet og selv om Kriminalomsorgens hovedmål er at de innsatte skal rehabiliteres til å leve et kriminalitetsfritt liv, er det ikke nødvendigvis så enkelt da mange kanskje ikke kjenner noe annet liv og har dårlige oppvekstkår. De innsatte

Kjønnsforskjeller i fengsel

har tross alt ikke spurt om å bli rehabilitert, de er dømt til det og all endring er enklere dersom man er motivert til det.

Isolasjon

En fengselsstraff består naturlig nok av isolasjon, den innsatte er isolert fra samfunnet og bevegelsesfriheten reduseres kraftig, men den isolasjonen det siktes til i denne oppgaven er når kvinnene fratras muligheten til fellesskap grunnet ressursmangel, bygningsmessige forhold eller rett og slett mangel på soningsplasser for kvinnene (Sivilombudsmannen, 2016).

Mange av kvinnene i JURK utvalget (2018) har opplevd isolasjon, for eksempel ved at de må sone i et høyere restriksjonsnivå enn tiltenkt. Noen kvinner har også blitt innelåst som et beskyttelsestiltak mot menn med aggresjonsproblemer. Andre ganger har kvinnene selv isolert seg fordi de har følt seg utrygge rundt mennene (JURK, 2018).

FNs isolasjonsdefinisjon inkluderer at «meningsfylt sosial kontakt er redusert til et minimum» (Smith et al, 2013). Spesielt utenlandske kvinner er ekstra utsatte for isolasjon, de kan oppleve soningen som spesielt tung fordi kontakten med familie og venner i hjemlandet er begrenset og de kan ofte ikke det norske språket. JURK (2018) viser at enkelte av disse utenlandske kvinnene bruker kontakt med andre aktører som for eksempel advokat som sosial kontakt. Egen erfaring tilsier også dette.

I følge JURK (2018) blir kvinnene på Bredtveit innelåst kl 16:30 i helgene og får da bare fem timer utenfor cellene. Den europeiske torturforebyggingskomiteen anbefaler 8 timer fellesskap som minimum for varetektsfengslede og at det skal være mer for de som soner på dom (JURK, 2018). Likestillings og diskrimineringsombudet (2017) har klaget Tromsø fengsel inn til Kriminalomsorgsdirektoratet for brudd på diskrimineringsloven når kvinner isoleres i opptil 23 timer på cella fordi det kun finnes tilbud for menn.

Kvinnene i JURK utvalget (2018) uttrykker en følelse av å være rettsløs eller maktesløs da de ble isolerte. Innsatte som pådrar seg isolasjonsskader kan bli lite rustet til å rehabiliteres og leve et kriminalitetsfritt liv etter soning (Falkanger, 2019). Dette er hverken i tråd med rehabiliteringstanken eller empowerment. Jeg vil også hevde at isolasjon i denne grad er i strid med normalitetsprinsippet da det ikke er normalt å være isolert fra fellesskap med andre.

Det er vanskelig å si i hvor stort omfang isolasjon av innsatte foregår i Norge, fordi det foreligger ikke pålitelig tallmateriale, men Norge har gjentatte ganger vært kritisert av Europarådets torturkomite for den utstrakte bruken av isolasjon (Smith et al, 2013). Den omfattende isolasjonen som foregår er ikke hjemlet i lov og skal bare unntaksvis brukes i

Kjønnsforskjeller i fengsel

akutte situasjoner som brann, strømbrudd eller oversvømmelse. Hvor lenge en enkelt innsatt må oppholde seg på egen celle bestemmes av det enkelte fengsel og ikke av sentrale myndigheter (Falkanger, 2019). Kristoffersen (2019) hevder i sin kronikk at det er flere menn enn kvinner som isoleres ved å utelukkes fra fellesskap. Problemet slik jeg ser det, er imidlertid at kvinner isoleres fordi de er kvinner.

I november 2019 ble staten saksøkt av Advokatforeningens Isolasjonsgruppe, for isolasjon av en tidligere kvinnelig innsatt fra Bredtveit fengsel. Kvinnen ble påviselig sykere av gjentatte perioder med isolasjon og bruk av belteseng. Hun ble i et tilfelle liggende naken, i belteseng, så lenge som 42 timer sammenhengende. Kvinnen frøs og ble håndtert av mannlige betjenter. Kvinnen hadde psykiske lidelser og var rusavhengig (Dahl, 2019). Når vi vet at mange innsatte kvinner har overgrepserfaring (Amundsen, 2010. Kriminalomsorgen, 2015), er det ikke vanskelig å forstå at å bli håndtert naken, i belteseng av mannlige betjenter kan føles krenkende og som et overgrep. Jeg mener dette ikke hører hjemme i et fengsel, men slike situasjoner burde håndteres på sykehus. Å belte henne fast i en seng er sterkt i strid med empowerment tankegang og normalitetsprinsippet. Det er også brudd på menneskerettighetene (Dahl, 2019).

Besparelser i Kriminalomsorgen

En kvinnelig innsatt har skrevet et innlegg i Bergensavisen (2019) hvor hun uttrykker fortvilelse over at den åpne avdelingen på Osterøy legges ned. Hun skriver om progresjon, skoletilbud og gjenopptatt kontakt med familie etter mange år. Nå som avdelingen skal legges ned skal hun sendes 393 km hjemmefra og hun må avslutte alt hun har påbegynt, tilvenne seg et nytt sted, nye folk, regler og rutiner. Hun avslutter innlegget med «Ved å bli behandlet som et menneske, er det lettere å oppføre seg som et menneske». Det er ikke vanskelig å forstå frustrasjonen hennes.

Overgangsboliger for kvinner legges ned grunnet besparelser og kutt i Kriminalomsorgen, noe som fører til at enkelte av kvinnene blir sittende på lukket fengsel og dermed soner strengere enn de bør. Nedleggingen av overgangsboliger og åpne fengsel rammer også menn og kan føles like fortvilende for dem (Viggen, 2019), men de har likevel flere fengsler de kan sone i enn kvinner.

Røverradioan hadde et innlegg som heter *Kvinner og menn i fengsel* fra 2019, bekrefter de at det i Bergen fengsel er mange kvinner med korte dommer som må sone i høysikkerhetsfengsel fordi det ikke finnes tilbud for kvinner med lavere sikkerhet. Kvinnene

Kjønnsforskjeller i fengsel

diskuterte om dette ville gått dersom det gjaldt menn. Ville menn akseptert å sone hardere enn nødvendig? Enn de er dømt til? Dette er i tråd med det Helene Sandvig tok opp i NRK serien *Helene sjekker inn*. Hun besøkte kvinnefengselet Ravneberget fengsel som fremdeles har soning på flermannsrom. Hvilke mannlige innsatte ville akseptert å sone på firemannsrom? spør hun i serien (Løvsland & Møller, 2018).

Det ville vært i tråd med normalitetsprinsippet dersom både kvinner og menn fikk en gradvis overgang til samfunnet gjennom åpne fengsel og overgangsboliger, samt at de kunne velge om de ønsket samsoning. For å forebygge marginalisering av kvinner i fengsel bør det være likeverdige forhold slik at heller ikke kvinner skal måtte sone på flermannsrom,

De innsattes tanker om samsoning

Røverradioen intervjuet kvinner i Bredtveit og Bergen fengsel om deres tanker rundt samsoning, disse kvinnene mente at det var både fordeler og ulemper, men de ønsket helst å sone sammen med menn.

Også i JURKs undersøkelse (2018) oppga mer enn halvparten av kvinnene at de ønsker å sone i blandede fengsel, de mente at det vil skape en bedre balanse og gi en følelse av normalitet, samt at blandingsfengslene har bedre tilbud enn rene kvinnefengsel. Kriminalomsorgen må sikre at ingen utsettes for overgrep eller krenkelser, men er det riktig å skille menn og kvinner? I samfunnet ellers har man en jevn fordeling av kjønn så det virker unaturlig å bare tilbringe tiden med kvinner dersom man soner over lengre tid. Noen få i JURK utvalget (2018) sier imidlertid at de har negative erfaringer med å sone med menn eller at de har blitt utsatt for krenkelser. Dette kan også skje kvinner imellom, dessuten kan kvinner ha en tendens til å skape «klikker» og kan støte ut de som ikke passer inn. Det burde derfor være mulig for kvinner å velge hvor de ønsker å sone straffen sin, men siden de er i mindretall vil de alltid være en minoritet i fengselet.

Jeg tenker at det også er sunt for menn å få sone sammen med kvinner, gitt at det gjøres i trygge rammer, da en balanse i kjønnene ofte endrer dynamikken i en gruppe.

Avslutning

Jeg ønsket å undersøke på hvilke måter kjønnsforskjeller oppstår i fengsel og denne oppgaven har vist at Kriminalomsorgen henger etter i utviklingen og det er store kjønnsforskjeller i norske fengsler. Det tradisjonelle kvinnesynet i fengslene er at kvinnene først og fremst er mødre og at de skal utøve husmorrollen slik den ble utøvd på 50 tallet.

Kjønnsforskjeller i fengsel

Kvinner er også seksuelle vesen med seksuelle behov, men det virker som om de innsatte kvinnene blir sett på som inkompetente når det kommer til den seksuelle sfæren og at de derfor må beskyttes, både fra menn og fra seg selv.

Å ikke kunne velge selv om de skal sone sammen med menn eller ei kan sees på som umyndiggjøring og kvinnene får da ikke ta del i enkelte goder som menn i fengsel har.

Kriminalomsorgen har verdier som respekt og profesjonalitet, men likevel kan de ha et syn på kvinnene som offer og hjelpeløse som må oppdras. På denne måten forsterkes den avmakten kvinnene allerede føler. Mye litteratur konkluderer med at kvinnene ikke har like muligheter i fengsel som menn. Denne oppgaven har vist at kjønnsforskjeller oppstår når det kommer til seksualitet, utdanning, arbeid og fritidstilbud, tilgang til rusmestringstilbud, psykisk helse og isolasjonspraksis.

Jeg mener at Norge, som sies å ha verdens beste kriminalomsorg, må tenke nytt når det gjelder kjønnsperspektiver for at kvinner skal ha likeverdige soningsforhold som menn. Kvinner kommer alltid til å være i mindretall, men da må det legges til rette for at de skal få de samme mulighetene som menn. Kriminalomsorgen må styrkes istedenfor at det skal kuttes i midler. Å få flere sosialarbeidere inn i avdelingene og å øke kunnskapen om de utfordringene kvinner har, kan muligens hjelpe kvinnene ut av avmakten, på den måten vil det kunne støtte rehabiliteringsprosessen slik at de kan leve et kriminalitetsfritt liv. Vi må også motivere for å få de innsatte til å ønske endring.

Jeg anerkjenner utfordringene med skjerming og samsoning, det er ikke lett å være sikker på hva som blir det rette valget for den enkelte, men jeg mener at i utgangspunktet må kvinnene få velge selv om de vil sone med menn eller ei. Normalitetsprinsippet peker på at soningen skal være så lik hverdagslivet som mulig og i samfunnet ellers er det en blanding av menn og kvinner.

Sosialarbeidere skal kjempe mot sosial urettferdighet og ha respekt for den enkeltes integritet, dette er verdier og holdninger som er i tråd med både FO og Kriminalomsorgen, og som det er stort behov for på avdelingene i fengsel. Jeg håper at med en kvinnelig Kriminalomsorgsdirektør, som også har sosialfaglig utdanning og bakgrunn, så kan disse verdiene bli mer fremtredende i fremtidens kriminalomsorg.

Litteraturliste

Aftenposten (2005, 16 september). Dildoforbud i fengselet. Hentet fra:

<https://www.aftenposten.no/osloby/i/wAng1/dildoforbud-i-fengselet?>

Amundsen, M.L. (2010). Bak glemselens slør. *FONTENE Forskning*. Hentet fra:

<https://fonteneforskning.no/pdf-15.26507.0.3.8dcc705c2e>

Amundsen, M.L. (2010). Kvinnelige innsatte og sosial marginalisering. Hentet fra:

<https://openarchive.usn.no/usn-xmlui/bitstream/handle/11250/2438376/m.l.amundsen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Amundsen, M.L. (2011). Kjønnsforskjeller i psykisk helse i norske fengsler. *Nordisk Tidsskrift for Helseforskning*. Hentet fra:

<https://septentrio.uit.no/index.php/helseforsk/article/view/2223/2070>

Askheim, O.P. (2012). *Empowerment i helse og sosialfaglig arbeid*.

Oslo: Gyldendal akademisk

Berg, B., Ellingsen I.T., Levin I., & Kleppe L.C., (2015). Hva er sosialt arbeid? I: Ellingsen

I.T, Levin I., Berg B.,Kleppe L.C (red). *Sosialt arbeid. En grunnbok*. Oslo:

Universitetsforlaget

Cramer, V. (2014). *Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri. Helseregion Sør-Øst. Forekomst av psykiske lidelser hos domfelte i norske fengsler*. Hentet fra:

<https://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/3194559.823.pftsyerewx/Forekomst+av+psykiske+lidelser+hos+domfelte+i+norske+fengsler+-+rapport.pdf>

Kjønnforskjeller i fengsel

Dahl T. (2019, 28. november). Lå beltet fast i sikkerhetsseng i nesten 100 timer totalt.

Advokatbladet. Hentet fra <https://www.advokatbladet.no/advokatforeningen-isolasjonsgruppen/isolasjon-i-fengsel-la-beltet-fast-i-sikkerhetsseng-i-nesten-100-timer-totalt/145594>

Dalland, O. (2019). *Metode- og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Universitetsforlaget

Falkanger, A. (2019). Innsattes rett til fellesskap, *LOV OG RETT*. Hentet fra:

https://www.idunn.no/file/pdf/67144285/innsattes_rett_til_fellesskap.pdf

Fellesorganisasjonen FO, (2020). Yrkesetisk grunnlagsdokument. Hentet fra:

<https://www.fo.no/getfile.php/1324847-1580893260/Bilder/FO%20mener/Brosjyrer/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument.pdf>

Grønningsæter Vige Å.M. (2019). Den enkjønnede kriminalomsorgen. *Samtiden*. Hentet fra:

https://www.idunn.no/file/ci/67185000/Den_enkjoennede_kriminalomsorgen.pdf

Haugen, M. (2006). *Kvinner i menns fengsel: - om kvinners soningsforhold i*

blandingsfengsel. (Masteroppgave). Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Hentet fra: <https://www.duo.uio.no/handle/10852/22536>

Helgesen J. (2017). Ny fangebehandling i norske fengsler. *Tidsskrift for velferdsforskning*.

Hentet fra:

https://www.idunn.no/file/pdf/66963310/ny_fangebehandling_i_norske_fengsler.pdf

Innsatt nr. 13007, Bergen Fengsel, avd Osterøy (2019, 05. januar). Skal vi sone verre fordi vi

er færre? *Bergensavisen*. Hentet fra: <https://www.ba.no/debatt/debatt/meninger/skal-vi-sone-verre-fordi-vi-er-farre/o/5-8-958148>

Kjønnforskjeller i fengsel

- Jon, N. (2017). Maskulinitetsperspektiv på kriminologiens kjerneområder: Kontroll, ofre og kriminalitet. *Nordisk tidsskrift for Kriminalvidenskap*. Hentet fra: <https://phs.brage.unit.no/phs-xmlui/bitstream/handle/11250/2459165/maskulinitetsperspektiv.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Juridisk rådgiving for kvinner (2018). Kvinneres erfaringer med å sone i norske fengsler våren 2017. Hentet fra: <https://foreninger.uio.no/jurk/publikasjoner/rapport-jurk-kvinneres-erfaringer-med-a-soner.pdf>
- Justis og Politidepartementet. (2007 – 2008). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn — (kriminalomsorgsmelding)* (St.meld. nr. 37) Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/d064fb36995b4da8a23f858c38ddb5f5/no/pdfs/stm200720080037000dddpdfs.pdf>
- Karlsen, M.L. (2018). Feminiteter i fengselet. Kvinnelige innsattes soningsforhold. I: J.F. Rye og I.R. Lundeberg (Red.) *Fengslende sosiologi. Makt, straff og identitet i Trondheim fengsler*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk. Hentet fra: <https://press.nordicopenaccess.no/index.php/noasp/catalog/view/41/165/1665-1>
- Korsvik, T. & Rustad L. (2018). *Hva er kjønnsperspektiver i forskning? Eksempler fra tverrfaglige forskningsområder*. Kilden Kjønnforskning. Hentet fra: http://kjonnsforskning.no/sites/default/files/hva_er_kjonnsperspektiver_i_forskning_rogg_korsvik.pdf
- Kriminalomsorgen (2014). *Virksomhetsstrategi 2014-2018*. Hentet fra: <http://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/2642723.823.qbpfstdtcb/Virksomhetsstrategi+2014-2018+for+kriminalomsorgen.pdf>

Kjønnforskjeller i fengsel

Kriminalomsorgen (2014). Rundskriv om innsattes tilgang til lovlig pornografisk materiale.

Hentet fra:

<http://www.kriminalomsorgen.custompublish.com/getfile.php/2786272.823.evtqsfxcry/Rundskriv+KDI+-+8-2014.pdf>

Kriminalomsorgen (2015). *Likeverdige soningsforhold for kvinner og menn under*

kriminalomsorgens ansvar. Hentet fra:

<http://kriminalomsorgen.custompublish.com/getfile.php/3239742.823.udsepacwxy/Rapport+-+Likeverdige+forhold+for+kvinner+og+menn.pdf>

Kriminalomsorgen (2015-2018). *Strategi for utviklingen av kriminalomsorgens arbeidsdrift*.

Hentet fra:

<https://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/2992584.823.vxrrxftyse/Arbeidsdriftsstrategi+2015-2018.pdf>

Kriminalomsorgen (2017). *Strategi for kvinner i varetekt og straffegjennomføring 2017 – 2020*. Hentet fra:

https://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/3861835.823.crqtpecpsa/Strategi+for+kvinner+i+varetekt+og+straffegjennomf%C3%B8ring_endelig+versjon.pdf

Kriminalomsorgen (2020). *Kvinner i fengsel*. Hentet 05.05.20 fra:

<https://www.kriminalomsorgen.no/kvinner-i-fengsel.475245.no.html>

Kvalevåg S. (2017). *Forvaltning av seksualitet blant mannlige innsatte under soning*.

(Masteroppgave). Universitetet i Agder. Institutt for psykososial helse. Hentet fra:

<https://uia.brage.unit.no/uia-xmlui/bitstream/handle/11250/2455995/Kvalev%C3%A5g,%20St%C3%A5le.pdf?sequence=1>

Kjønnsforskjeller i fengsel

Levin I. & Ellingsen I.T. (2015). Relasjoner i sosialt arbeid. I: Ellingsen I.T, Levin I., Berg B., Kleppe L.C (red). *Sosialt arbeid. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget

Likestillings og diskrimineringsombudet (2017). *Innsatt og utsatt – Rapport om soningsforholdene til utsatte grupper i fengsel*. Hentet fra:

https://www.ldo.no/globalassets/brosjyrer-handboker-rapporter/rapporter_analyser/soningsrapport-web.pdf

Likestillings og diskrimineringsombudet (2019, 01. april). Ombudet klager

Kriminalomsorgsdirektoratet og Tromsø fengsel inn til Diskrimineringsnemnda.

LDO.no. Hentet fra: <https://www.ldo.no/ombudet-og-samfunnet/siste-nytt2/kriminalomsorgsdirektoratet-og-tromso-fengsel-inn-til-diskrimineringsnemnda-ny/>

Løvslund I. (Regi) Karoline Møller (Produsent) (2018). Helene sjekker inn i kvinnefengsel.

Helene sjekker inn. Hentet fra: <https://tv.nrk.no/serie/helene-sjekker-inn/2018/MDHP12700218>

Odland A.M. (2019, 28. Juni). Hennes første løslatte klient døde i overdose. Nå er Lise Sannerud tilbake som sjef i kriminalomsorgen. *Fontene*. Hentet fra:

<https://fontene.no/nyheter/hennes-forste-loslatte-klient-dode-i-overdose-na-er-lise-sannerud-tilbake-som-sjef-i-kriminalomsorgen-6.339.632739.71543b6a5b>

Røverradioen (2018). Porno i kvinnefengsel. Hentet fra:

https://radio.nrk.no/podkast/roeverradion_i_nrk_p2/1_36cf97a0-5e43-45a2-8f97-a05e43f5a266

Kjønnsforskjeller i fengsel

Røverradioen (2019). Kvinner og menn i fengsel. Hentet fra:

https://soundcloud.com/roverhuset/roverradion-s3e41?fbclid=IwAR2ZSH7IGKdOsfdhBVhjPf_FHgQ0cLPNMVZpnLTWY_c9v15xugWa-ty0FLc

Sandnes, Å (2018, 12 august). Dildovarsel i Trondheim fengsel. *Verdens Gang*. Hentet fra:

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/Kv7AGE/dildovarsel-i-trondheim-fengsel>

Sivilombudsmannen (2015). Besøksrapport Trondheim fengsel 17-19 mars 2015. Hentet fra:

<https://www.sivilombudsmannen.no/wp-content/uploads/2017/04/Trondheim-fengsel-bes%C3%B8ksrapport-2015.pdf>

Sivilombudsmannen (2016). Kvinner i fengsel. *En temarapport om kvinners soningsforhold i Norge*. Hentet fra: https://www.sivilombudsmannen.no/wp-content/uploads/2017/05/Temarapport_Kvinner-i-fengsel.pdf

Smith, P., Horn, T., Nilsen J, & Rua, M. (2013). Isolasjon i skandinaviske fengsler. *Kritisk Juss*. Hentet fra:

<https://www.jus.uio.no/ikrs/forskning/forskningsnettverk/isolasjon/publikasjoner%20og%20ressurser/Aktuelt/isolasjon-i-skandinaviske-fengsler---artikkel-i-kritisk-juss.pdf>

Støren, I. (2013). Bare søk. Oslo: Cappelen Damm

Viggen, E. (2019, 19. november). Skogsfengselet Kleivgrend kan bli nedlagt før sommeren.

Kjetil (24) gruer seg til å sone i lukket anstalt. *FriFagbevegelse*. Hentet fra:

<https://frifagbevegelse.no/aktuell/skogsfengselet-kleivgrend-kan-bli-nedlagt-for-sommeren-kjetil-24-gruer-seg-til-a-sone-i-lukket-anstalt-6.469.656032.8544ced926>

Kjønnforskjeller i fengsel

Vollan, M. (2016). «Mot normalt»? Normalitetsprinsippet i norsk straffegjennomføring,

Tidsskrift for strafferett. Hentet fra:

https://www.idunn.no/tidsskrift_for_strafferett/2016/04/mot_normalt_normalitetsprinsippet_i_norsk_straffegjennom

